

Jozef Beňa: Slovensko a Benešove dekréty. Bratislava, Belimex, 2002, 252 p.

A Beneš-dekrétumok kérdésköre reneszánszát éli. Évtizedes elfeledettség után felfedezte magának a politika (divattá vált, hogy a témához egyébként nem értő politikusok tegyenek hangzatos bejelentéseket), a média (amely mindig fel tud valami szenzációt találni) és ezáltal a közvélemény is, hiszen mára egész Közép-Európa a Beneš-dekrétumok szakértőjévé képezte ki magát. Mindez persze nem baj, sőt hasznos, hiszen a téma medializálása valószínűleg szükségszerű része annak folyamatnak, amely talán történeti és jogi tisztázásához vezet, s talán még az érintettek közül is megérik néhányan, hogy legalább erkölcsi jóvátételben részesüljenek.

S bár a közvélemény nem is regisztrálta, a történészek az utóbbi években komoly munkát végeztek a téma kutatása terén. Különösen cseh–német viszonylatban történtek előrelépések: a két ország történész vegyes bizottsága több konferenciát is szervezett, amely kapcsolódott a dekrétumok tárgyköréhez, s ennek köszönhetően mára a szudétanémetek kitelepítésének folyamata, eseménytörténete eléggé feltárt, noha a számokról még mindig heves vita folyik. Szlovák–magyar viszonylatban pedig Vadkerty Katalin munkái tárták fel a legfontosabb összefüggéseket, de nem hagyható figyelmen kívül a Szlovák Tudományos Akadémia kassai Társadalomtudományi Intézetének, személy szerint Štefan Šutajnak a munkássága sem. Mindez azonban ez idáig csendben, a sajtó és a közvélemény figyelme nélkül történt.

Ma, a nemzetközi-politikai vita hullámai által kiváltott izgalmi állapot következtében számtalan kvalifikált és kvalifikálatlan hozzászólás jelenik meg a szlovák sajtóban is, s nemrég a talán legszínvonalasabb szlovák társadalomtudományi szemle, az OS című folyóirat szentelt a témának közel félszáz oldalt. Az ott megjelent írások szerzőit (jeles szlovák, magyar és cseh történészeket, közéleti személyiségeket) egy közös vonás vezet-

te: a konfliktusok feloldása, a dekrétumok jogi és történeti megítélésének tisztázása. Habár konklúzióik különbözőek voltak, egyikük sem vonta kétségbe a dekrétumoknak és következményeiknek az ártatlan polgárok száz ezreirel elkövetett erkölcsi vétéséget.

Ezért is lepett meg az a könyv, amelyet a pozsonyi Belimex Kiadó adott ki 2002 őszén *Slovensko a Benešove dekréty* (Szlovákia és a Beneš-dekrétumok) címmel Jozef Beňa tollából. A szép kiállítású, kötött könyv annál is inkább ígéretesnek mutatkozott, mivel szerzője nem történész, hanem jogász, ami a politikai görcsök és történeti berögződéseken való felülemelkedés lehetőségét is magában hordozta. A valóság azonban kiábrándító volt, ugyanis már az első oldalak elolvasása után nyilvánvalóvá vált, hogy a kezemben tartott munka nem más, mint a Beneš-dekrétumok politikai vitájához való szakmainak álcázott propagandisztikus hozzászólás.

Előrebocsátom, hogy jómagam nem lévén jogász, nem a szerző jogi csúsús-csavarásaival szándékozom vitatkozni, csupán azt a cinikus felfogást és az ebből fakadó konklúziót bírálom, amely a paragrafusokat általános isteni és emberi törvények fölé emeli, s így próbálja igazolni a humánium által igazolhatatlan cselekedeteket.

Beňa könyvének legnagyobb pozitívuma a munka szerkezeti megoldása. A szerző ugyanis áttekinthetően különíti el és elemzi az elnöki dekrétumok és a Szlovák Nemzeti Tanács rendeleteinek típusait, majd a kötet második részében közzé is teszi az érintett dokumentumokat, sőt az utóbbi évek ide vonatkozó iratanyagát is, így az SZNT 1991-ben a németek kitelepítésével foglalkozó nyilatkozatát és a Cseh Köztársaság képviselőházának a dekrétumok kérdésével kapcsolatos 2002. áprilisi nyilatkozatát. Az aktuális dokumentumok körét azonban még lehetett volna bővíteni, hiszen minden bizonnyal érdeklődésre tarthatna számot a Csehország és Németország közötti kapcsolatokról 1997-ben aláírt deklaráció is.

A jelenlegi vita tulajdonképpen arról szól, tart-e még a Beneš-dekrétumok jogi érvényessége, lehet-e ez akadály az euroatlanti integráció során, s szükség van-e a dekrétumok jogi feloldására. Jozef Beňát azonban nem ez érdekli, ő a dekrétumok jogi érvényességében és ennek szükségességében

nem kételkedik, ő a rendelkezések erkölcsi hitelességét is bizonyítani akarja. Ennek alapját pedig az jelenti, hogy a szerző szemében a német és magyar kisebbség a csehszlovák államot és demokráciát eláruló és aláásó ún. ötödik hadosztály szerepét tölti be, amelynek büntetése ennél fogva szükséges és erkölcsös is volt. Számára a kollektív bűnösség elve – noha tagadja ennek megfogalmazását a dekrétumokban – és az ebből fakadó megtorlás alapvető evidencia: *„Ezek a büntettek (a német és magyar kisebbség „bűnei” – S. A.) az emberi civilizációval összeegyeztethetetlen méretet és jelleget öltöttek. Ezért nemhogy indokolatlan, hanem egyenesen szükségszerű volt a megfelelő jogi konzekvenciákat levonni – amelyek preventív és represszív, javító és helyreállító, restitúciós és büntetőjogi jellegűek voltak, s amelyeknek célja az arányos törlesztés volt.”*

Kétségkívül az egész kérdéskör egyik legérzékenyebb pontja a kollektív bűnösség elve. Olyan bélyeg ez, amely a korabeli Európa történelmében nem tűnt anakronisztikusnak, s amelynek alkalmazására nem a „csehszlovákok” szolgáltattak először példát, hiszen kimondatlanul ez az elv sújtotta a sztálini Szovjetuniót megannyi, a vezérnek nem tetsző etnikumát, de ugyanígy kollektíven voltak potenciális halálraítéltek a náci birodalom zsidó alattvalói is. S noha a kollektív bűnösség elvét a potsdami konferencia döntései is alátámasztották, az elv mint olyan mégis ellentmond az alapvető emberi jogoknak, amelyek kizárják a diszkrimináció ilyen formáját és a bűnösség olyan felfogását, amely az egyénből kiindulva általánosító jellegű (lásd ehhez a pozsonyi Kalligram Alapítvány munkatársai által végzett jogi elemzést).

Beňa nem a kollektív bűnösség elvét utasítja el, csupán a fogalmat támadja, s kollektív felelősségről beszél, amely az ő felfogásában minden olyan német és magyar felelősségét és ezáltal bűnösségét jelenti, akik tudomásul vették a csehszlovák állam megcsonkítását, s ezáltal a beňai értelmezés szerint hazaárulókká váltak.

Beňa érvrendszerének két – szerintem jogi szempontból is – meglehetősen kétes értékű tartópillére van. Először is ragaszkodik ahhoz, hogy a csehszlovák állam jogfolytonossága sem 1938-ban, sem 1939-ben nem szűnt meg. Nem tekinti érvényesnek

sem Beneš elnök lemondását, sem a Szlovák Köztársaság létrejöttét, noha azt 27 állam – köztük az USA – ismerte el de jure vagy de facto. Habár Beneš lemondásának érvényessége a cseh történészeket is megosztja, érdemes felidézni, hogy Beneš maga küldött üdvözlő táviratot utódjának, Háchának. Vitatkozni lehet azzal is, hogy nyomást gyakoroltak-e Beneš elnökre lemondása érdekében, de ha így is történt volna, kevés olyan államférfi volt történelemben, aki jószántából vált meg tisztségétől.

Még sajtótabb s egyáltalán nem tartható Beňa másik alapvetése, amely szerint a csehszlovák állam német vagy magyar polgárai nem a Beneš-dekrétumok következtében veszítették el csehszlovák állampolgárságukat, hanem maguk mondtak le arról azon a napon, amikor a megszálló hatalmak (lásd Németország és Magyarország) polgáruivá váltak: *„Az állampolgárság elvesztésének jogi alapja az volt, hogy a Csehszlovák Köztársaság polgára, aki német vagy magyar nemzetiségű volt, a megszállás idején kérte és elfogadta a megszálló hatalom állampolgárságát, és állami közösségbe lépett azzal az országgal, amely agresszióval felszámolta eredeti anyá államának szuverenitását, tehát jogi viszonyba lépett a megszállókkal, Csehszlovákia háborús ellenségeivel...”* Vagyis a németek és magyarok önként mondtak le állampolgárságukról, így a 33/1945. számú elnöki dekrétum csupán jóváhagyta ezt az aktust – vonja le ezek után következtetését.

Beňa határozottan tagadja azt is, hogy az elnöki rendeleteknek etnikai alapja, németvagy magyarelles éle lett volna. Szerinte ugyanis ezek a dekrétumok, noha konkrétan megnevezik a németeket, ill. a magyarokat, nem Csehszlovákia polgáraitra vonatkoznak (lásd a fenti érvelést – S. A.), hanem a „harmadik birodalom, illetve a magyar állam polgáraitra, akik háborút folytattak Csehszlovákia ellen”.

Most akkor hogyan is van – kérdezhetnénk. Ha semmi sem érvényes, ami 1938 után történt, akkor a szlovákiai magyarok nem is váltak magyar állampolgárrá, s így mégiscsak a dekrétumok fosztották őket meg csehszlovák állampolgárságuktól s ezzel összefüggésben alapvető jogaiktól.

A szerző külön fejezetet szentel a németek kitelepítésének, s a cseh történészekről

merevebb álláspontra helyezkedik, mivel tagadja a „vad kiűzés” (wilde Vertreibung) fogalmának tartalmi helyességét, s magát a fogalmat ezért hibásnak tartja. Közismert, hogy a vad kiűzés terminus technicust a háború befejezése és a németek kitelepítését elhatározó potsdami döntés közötti időszak eseményeinek a megjelölésére szokás használni. Ebben az időszakban ugyanis cseh civilek, félkatonai szervezetek és bűnbandák a hatóság jóindulatú szemhunyása mellett erőszakos és embertelen eljárás mellett csehországi németek ezreit ölték meg, tízezreket pedig gyűjtőtáborokba hajtottak, vagy átüldöztek a határon. Ezt a tényt ma már a cseh történészek sem tagadják (viták csupán a számokról vannak), s a vad kiűzés fogalmának használata is bevett szokás (lásd például a szlovák–német és cseh–német történész vegyes bizottság 1997-es pozsonyi konferenciájának tanulmánykötet formájában megjelent anyagát – Detlef Brandes–Edita Ivančíková–Jiří Pešek [szerk.]: *Vynútený rozchod*. Bratislava, Veda, 1999). Beňa számára azonban a jelzett fogalom használata kétségbe vonná a németek kiűzésének jogszerűségét, amelyet ő azzal igyekszik alátámasztani, hogy noha a vitatott események még a potsdami konferencia előtt lejátszódtak, de az antifasiszta koalíció vezető államai (USA, Szovjetunió és Nagy-Britannia) már 1942–1943-ban elvi jóváhagyásukat adták a németek kitelepítéséhez. Nyilvánvaló tehát Beňa konklúziója: „...a *transzfer* ebben a formában is *összhangban volt a nemzetközi jogrenddel.*”

Ennek szellemében támadja Beňa Václav Havel és a korabeli csehszlovák vezetést, amiért az 1992-ben megkötött cseh-szlovák–német jószomszédi és barátsági szerződésben erőszakos kiűzésről és ártatlan áldozatokról esik szó, majd felteszi a kérdést, hogy „*politikai és nemzetközi szempontból nem veszélyes-e és jogilag nem káros-e aláírni a nemzetközi jog 1945 óta érvényes alapelveit és rendelkezéseit.*” A szerző bizonyára elfeledkezik arról, hogy Havel világvilágviszonylatban is páratlan nemzetközi presztízse pontosan annak köszönhető, hogy képes volt egyéni és nemzeti sérelmeken felülemelkedni, bocsánatot kérni és megbocsátani. Kevés az ilyen politikusként is emberként megnyilvánuló államférfi, nekünk magyarok

nak Göncz Árpád jelenti ugyanezt, aki szintén példát mutatott toleranciából és közép-európaiságból.

Ugyancsak támadja a szerző az 1997-es cseh–német deklarációt – az Európai Parlament 2002 novemberében követendő példaként említette ezt a dokumentumot –, amely többek között megkérdőjelezi a 115/1946. sz. ún. büntetlenségi törvényt. Ez a törvény tette lehetővé, hogy az 1945 májusa és 1945. október 28-a között a németeken és magyarokon elkövetett „igazságos bosszú” végrehajtói büntetlenséget élvezzenek. Manapság a cseh történészek is vitatják az „igazságos bosszú” elvét, azt azonban, hogy ennek hatályát 1945 novemberéig kiterjesztette a törvény, egyértelműen hibásnak tartják. Beňa viszont teljes mértékben egyetért a törvény szellemével, s kitart amellett, hogy a háború után a kollektív felelősséggel sújtott magyarokon és németeken elkövetett büntettek nem minősülhetnek büntethetőnek, hiszen ez az időszak különleges helyzet volt, amikor az államhatalom abszenciája miatt újraéledt a vérbosszú intézménye. Ember embernek farkasa lett, hivatkozik a szerző Hobbesra, vagyis visszaállt az emberiség ősállapota.

Azt már csak a margóra írva tegyük hozzá, hogy Hobbes bizonyára tiltakozna, mint ahogy az ősellapotú ember is, aki valószínűleg sohasem lett volna képes olyan értelmetlen és indok nélküli erőszakra, mint amilyenre a náci és – persze nem egyenlőségelet téve cselekedetük súlya mellé – a kollektív bűnösség cseh és szlovák prófétái és végrehajtói képesek voltak.

Amúgy pedig azokat, érvel a szerző, akik tényleg büntetteket követtek el, a törvény utolérte, hiszen ezt a 38/1945. sz. elnöki dekrétum lehetővé tette. Csupán azt felejteti el hozzátenni, hogy a csehszlovák igazságügy-miniszter jelentése szerint 1947 végéig csupán 104 esetben emeltek vádat ilyen büntettek elkövetői ellen, elítélve pedig mindössze 4 személy volt.

Beňa külön foglalkozik a Szlovák Nemzeti Tanács és Beneš elnök azon rendeleteivel, amelyek a szlovákiai magyarokat érintették. Érvrendszere az eddigiekkel azonos, meglepetést azonban még így is tud szerezni, s nem is azzal, hogy tagadja azt, hogy a németek és magyarok vagyonának elkobzása a

kollektív bűnösség elvén alapult volna, hanem azzal, hogy jogosnak tartja az érintett magyarok kárigényét, noha szerinte kártérítésért a magyar államhoz kellene fordulniuk.

Ezekben a fejezetekben Beňa érvelése és stílusa a korabeli állapotokat idézi. Szívesen hivatkozik például – a valóságos történelmi berkekben korántsem ennyire hiteles – Gustáv Husákra, így például annak bizonyításánál, hogy a magyar kisebbség tagjai jogosan veszítették el csehszlovák állampolgárságukat. A csehszlovák vezetés etnikai homogenizációs terveivel, a magyarok ki- és széttelepítésével és a szlovákok betelepítésével kapcsolatban pedig így nyilvánul meg: *„A szlovák politikai és állami szervekben megfogalmazódott tervek a szlovák földműveseknek a gazdag déli területeket, vagyis az ősi szlovák térséget – ahonnan a hegyi vidékekre kiszorították őket – érintő történelmi jogán alapultak.”* De a *„történelmi Magyarország rabszolgaságának sötét korszaka”* és más hasonló kifejezések sem a mai modern történetírás szótárába tartoznak.

A szerző a továbbiakban foglalkozik még a csehszlovák–magyar lakosságcsere-egyezménnyel, a reszlovakizációval és a magyarokat sújtó népbírói ítéletekkel is. Ezekben a részekben azonban csupán önmagát, többször is elpufogatott érvrendszerét ismétli meg.

Az írástudók felelőssége régi probléma, a könyveket azonban kiadók adják ki, s olvasók értelmezik. Ha már volt egy kiadó, amely Beňa könyvét megjelentette, remélhetőleg az olvasók sokkal felelősségteljesebben fognak viselkedni, és mellőzni fogják az ismeretett művet.

Az *Antigoné* című dráma alapértelmezése szerint Kreón és Antigoné személyében az állam törvényekbe foglalt és az istenek íratlan erkölcsi törvénye áll egymással szemben. A dráma megoldása ismert, a tragikus befejezést követően a kar mondja ki az erkölcsi tanulságot: *„Bölcs belátás többet ér / Minden más adománynál. / Az isteneket tisztelni kell, / Göggel teli ajkon a nagy szavak / Nagy romlásra vezetnek – S józanná nem tesz csak a vénség.”*